

MARIA DURA

WSP w Bydgoszczy

STOSOWANIE WIADOMOŚCI TEORETYCZNYCH W ROZWIĄZYWANIU
ZADAŃ DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZYCH PRZEZ KANDYDATÓW
NA NAUCZYCIELI

Wprowadzenie

Postęp naukowo-techniczny powoduje, że proces przygotowania teoretycznego i praktycznego kandydatów do zawodu nauczycielskiego podlega ciągłym zmianom i modyfikacjom. Z badań nad tym zagadnieniem wynika, iż dotychczasowe przygotowanie zawodowe nauczyciela z trudem nadąża za wciąż rosnącymi potrzebami społecznymi. Powstaje więc konieczność poszukiwania takich rozwiązań tego problemu, którego rezultatem będzie opanowanie przez kandydatów na nauczycieli umiejętności rozwijania siebie wraz z rosnącymi potrzebami rzeczywistości społecznej i wynikającymi z nich zadaniami edukacji zawodowej. Stąd na czoło procesu uczenia się wysuwane są czynności z zakresu nie tylko przyswajania wiedzy i kształtowania umiejętności pedagogicznych studenta, ale także wykorzystywania ich w rozwiązywaniu różnych zadań i problemów dydaktyczno-wychowawczych.

Myśl ta przyświecała autorce rozważań badawczych niniejszego opracowania. Dotyczą one pomiaru stanu wiedzy pedagogicznej i zakresu jej stosowania w rozwiązywaniu zadań praktycznych, a także ustalenia miejsca i roli tych czynników w procesie uczenia się kandydatów na nauczycieli.

1. Stosowanie wiadomości teoretycznych w rozwiązywaniu zadań praktycznych w świetle procesu uczenia się kandydatów na nauczycieli

Do podstawowych warunków poznania ludzkiego należy uczenie

się. Jest to forma aktywności, która za pomocą zmysłów, umysłu i działania praktycznego umożliwia pełne poznanie świata, zdobywanie wiadomości o nim oraz przejmowanie doświadczeń społecznych nagromadzonych w przeszłości /Bandura, 1972 s.12/.

W dydaktyce socjalistycznej proces uczenia się rozważany jest w kontekście określonych operacji poznawczych i dążeń do osiągania różnych celów życiowych. O poziomie edukacji decyduje tu nie tylko suma wiadomości, lecz stan syntezy czynników intelektualnych, emocjonalnych i działaniowych. Przykładem może być uczenie się w celu przygotowania się do egzaminu. Dlatego też aktywność poznawczą determinuje szereg czynników takich jak apercpcja, właściwości pamięci, intelekt, motywy działania, zainteresowania, doświadczenie życiowe i inne. Ze względu na różny zakres ich treści i udziału poszczególnych cech osobowości, psychologzy i pedagodzy między innymi: S.Bailey, L.Bandura podjęli próbę ustalenia rodzajów uczenia się. W dydaktyce funkcjonuje podział ze względu na zakres treści nauczania. Obejmuje on wszystkie momenty wielostronnego uczenia się. Do zasadniczych form tego procesu zalicza się:

- przyswajanie i utrwalanie treści,
- samodzielne zdobywanie wiedzy.

Natomiast uczenie poprzez stosowanie wiedzy w rozwiązywaniu zadań praktycznych występuje tylko w sytuacji już wcześniej utrwalonej wiedzy /Bandura, 1972 s.28/. Istotę, zadania i znaczenie tego procesu w życiu człowieka zwięźle charakteryzuje E.Faure mówiąc, że jest to zdolność do przyswajania i utrwalania przez całe życie nowej wiedzy, a także uczenia się umiejętności rozwijania samego siebie w pracy twórczej /E.Faure, 1975 s.158/.

Z powyższych bardzo ogólnych rozważań wynika, że wszystkie formy uczenia się odgrywają bardzo ważną rolę w kształtowaniu umiejętności zawodowych. Szczególnie wyraźnie uwidacznia się ranga tego procesu w zakresie kształcenia zawodowego przyszłych pedagogów. Dzięki uczeniu się dochodzi do kształtowania umiejętności dydaktyczno-wychowawczych, które charakteryzuje nie tylko opanowana przez studenta wiedza, ale także pełne jej rozumienie i stosowanie w praktyce. Dochodzi tu do syntezy czynności i operacji poznawczo-działaniowych intensyfikujących proces kształtowania umiejętności wiązania teorii z praktyką pedagogiczną /Lech, 1960 s.35/. Pedagodzy wyróżniają

w tym związku następujące operacje poznawczo-działaniowe /teoretyczno-praktyczne/:

- spostrzeganie i gromadzenie informacji o zjawiskach określonej rzeczywistości społecznej,
- przechodzenie od spostrzeżeń do rozumienia związków i zależności zachodzących w zaobserwowanych zjawiskach wraz z poszukiwaniem przyczyn ich występowania,
- podejmowanie działań sprawdzających wartość własnych spostrzeżeń zmysłowo-umysłowych /Lech, 1960 s.36/.

Nie trudno zauważyć, że wyżej wymienione operacje psychiczne /orientacyjne, intelektualne i działaniowe / determinują kształtowanie się umiejętności dydaktyczno-wychowawczych u kandydatów na nauczycieli w zakresie:

- interpretacji i konfrontowania teorii z faktami rzeczywistości dydaktyczno-wychowawczej,
- rozpoznawania /diagnozowania/, a następnie przewidywania /prognozowania/ określonych zjawisk i sytuacji rzeczywistości dydaktyczno-wychowawczej.

Toteż wysoka ranga ścisłej integracji i korelacji toku studiów teoretycznych z praktycznym działaniem studenta w konkretnym środowisku wychowawczym jest niepodważalna. Jednak wyniki badań pedeutologów między innymi J.Jakóbowskiego i I.Jundziłł ujawniają fragmentaryczność, a nawet brak korelacji treści toku studiów teoretycznych z różnymi funkcjami i formami praktyki pedagogicznej przyszłego nauczyciela. Wydaje się więc sprawą nader ważną szukanie rozwiązań dla tego problemu. Między innymi na odcinku relacji jakie zachodzą w procesie uczenia się kandydatów na nauczycieli i jego związku z modelem kształcenia zawodowego nauczycieli.

Kierując się odczuciem o potrzebie badań w tym zakresie w niniejszym opracowaniu przedstawiam wyniki badań stanu wiadomości pedagogicznych i stanu wykorzystywania ich w rozwiązywaniu zadań praktycznych przez kandydatów na nauczycieli wraz z próbą określenia miejsca i roli tych czynników w procesie uczenia się. Badaniem objęłam kandydatów na nauczycieli kierunków pedagogicznych. Rozważane w dalszej części opracowania wyniki badań stanowią tylko wycinek szerszych badań prowadzonych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy

2. Problematyka badawcza

Proces kształtowania umiejętności stosowania już wcześniej przyswojonej i utrwalonej wiedzy teoretycznej w rozwiązywaniu zadań dydaktyczno-wychowawczych należy do wyższych form uczenia się kandydatów na nauczycieli. Czynności poznawcze są tu w swej strukturze coraz bardziej złożone. Toteż określenie ich stanu ilościowego i jakościowego jest momentem, który informuje o zakresie stanu wiedzy i umiejętności praktycznych kandydata na nauczyciela. Ponadto umożliwia uchwycenie relacji jakie zachodzą między tymi czynnikami a procesem uczenia się i nauczania kandydatów na nauczycieli.

W niniejszym opracowaniu jest to temat badawczy, w którym zamierzam poszukiwać odpowiedzi /rozwiązania/ na następujące pytania:

1. Jaki jest stan wiadomości pedagogicznych oraz stan stosowania ich w rozwiązywaniu zadań dydaktyczno-wychowawczych u kandydatów na nauczycieli?
2. Jakie jest miejsce i rola stanu wiadomości i umiejętności stosowania ich w rozwiązywaniu zadań w procesie uczenia się kandydatów na nauczycieli?

Do treści powyższych pytań globalnych przyjąłem następujące uszczegółowienia:

1. Jaki jest stan znajomości wyjaśniania stanów psychicznych dziecka?
2. Jaki jest stan umiejętności określania warunków determinujących okresy rozwojowe dziecka?
3. Jaki jest stan organizowania pracy dydaktyczno-wychowawczej?
4. Jaki jest stan poprawności wyjaśniania objawów i przyczyn trudności wychowawczych?
5. Jaki jest stan stosowania zasad nauczania i wychowania w konkretnej sytuacji dydaktyczno-wychowawczej?
6. Jaki jest stan określania znaczenia prawidłowości procesów pedagogicznych w toku lekcji? /por. Tab. 1/

Z przyjętych zagadnień szczegółowych wynika, iż przedmiotem badań były wybrane elementy wiedzy i umiejętności kandydatów na nauczycieli głównie z przedmiotów: psychologia, teoria wychowania i dydaktyka ogólna. Do badań wykorzystałam test diagnostyczny. Zawierał on szereg zadań punktowanych, które odpowiadały szeregowi pytań badawczym /szczegółowym/. Pomiar wyników badań testowych opierał się na 5-stopniow

skali od 1 do 5 punktów oraz odpowiadającej jej średniej procentowej. W przeliczeniu punktacji wyników przyjęłam następujące średnie procentowe rozszewu wyników:

- 5 pkt - bardzo dobry = 100 % do 90 %
- 4 pkt - dobry = 89 % do 70 %
- 3 pkt - średni = 69 % do 50 %
- 2 pkt - słaby = 49 % do 30 %
- 1 pkt - bardzo słaby = 29 % do 20 % i mniej

Badaniami objętych zostało 120 studentów IV roku kierunków pedagogicznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Dobór zadań testowych ściśle korespondował z przedmiotami toku studiów teoretycznych, z których badani złożyli egzamin, a także zaliczyli obowiązujące formy praktyki pedagogicznej /metodyczną i ogólnowychowawczą/.

Wyniki zebranego materiału z badań testowych zostały wsparte zebranymi uwagami i opiniami z rozmów z nauczycielami akademickimi oraz pracownikami placówek opiekuńczo wychowawczych, z którymi badani współpracowali w czasie odbywania praktyki pedagogicznej. Uzyskane w ten sposób wyniki badań w dalszej części niniejszego opracowania stały się przedmiotem analizy i dociekań mających na celu znalezienie odpowiedzi na przyjęte pytania badawcze.

3. Stan stosowania wiadomości pedagogicznych i psychologicznych w rozwiązywaniu zadań praktycznych w świetle badań testowych

Określenie stanu wiadomości dydaktyczno-wychowawczych i umiejętności stosowania ich w działaniu praktycznym jest elementem umożliwiającym ustalenie prawdziwości i nieprawidłowości jakie rządzą procesem poznania u kandydatów na nauczycieli. Do najistotniejszych momentów zalicza się w tym działaniu pomiar wiedzy i sprawności ogólnopedagogicznych i ogólnopsychologicznych. Są to czynniki, które umożliwiają studentowi przyswajanie i rozumienie zjawisk oraz problemów pedagogicznych, a także orientują w specyfice pracy pedagogicznej. Ponadto stanowią one instrument poznania zmysłowego, umysłowego i działaniowego związków jakie zachodzą między teorią, a rzeczywistością dydaktyczno-wychowawczą /Pieter, 1961 s.125/.

Spośród wielu czynników wchodzących w skład sygnalizowanych powyżej dziedzin aktywności kandydata na nauczyciela w niniejszym

opracowaniu uwadze badawczej poddany został stan rozumienia wiedzy poprzednio przyswojonej, a także stan umiejętności posługiwania się nią w różnych sytuacjach wychowawczych. Zadania testowe wymagały od badanych użycia rozwiązań opartych na umiejętności stosowania wiedzy do wyjaśniania, diagnozowania, a także organizowania określonych sytuacji dydaktyczno-wychowawczych.

Ogólna analiza wyników wykazuje, iż stan wiadomości badanych utrzymuje się na poziomie 59,1 %, natomiast odpowiadający tej wiedzy stan umiejętności praktycznych obejmuje 51,3 % możliwego zakresu sprawności w tej dziedzinie. W odniesieniu do stanu wiadomości badanych są to wyniki na poziomie wymaganego minimum. Jednak w zakresie stosowania wiadomości w konkretnym działaniu stan ten jest poniżej oceny pozytywnej. Oznacza to, że oceny jakie otrzymali studenci z przedmiotów pedagogicznych i psychologicznych były pozytywne, natomiast stopień konkretyzowania tych wiadomości był o 8 % niższy. W porównaniu ze stanem wiedzy, który był tylko średni, opanowanie umiejętności praktycznych było słabe. Sytuacja ta nie skłania do optymizmu. Tym bardziej, że mamy tu do czynienia z małym wycinkiem procesu uczenia się kandydatów na nauczycieli. Szczegółowy przegląd stanu czynników wiedzy psychologicznej i pedagogicznej oraz wykorzystywania jej w praktyce, ujawnił w niektórych zagadnieniach wyższy zakres wiedzy od wymaganego minimum. Głównie na odcinku znajomości stanów psychicznych i okresów rozwojowych dziecka /80 %/. Również znajomość przyczyn trudności wychowawczych dziecka była silną stroną wiedzy badanych /72 %/. Jednak ze stanem tym nie korespondował zakres umiejętności konkretyzowania tych treści w działaniu praktycznym /por. Tab.1/. Jedyne wyjątki stanowił tu dość dobry stan wiedzy i umiejętności praktycznych w dziedzinie rozpoznawania stanów psychicznych dziecka przez badanych /60 % i 65 %/. Największe trudności sprawiało badanym wykorzystywanie wiedzy w wyjaśnianiu oraz konkretyzowaniu zasad procesu dydaktyczno-wychowawczego, a także określanie przyczyn trudności wychowawczych /43 % i 46 %/. Reasumując można przyjąć, że do czynników niekorzystnych w zakresie stanu wiedzy i umiejętności jej stosowania w praktyce, występujących u kandydatów na nauczycieli, należały następujące zjawiska:

Tabela 1. Zestawienie wyników pomiaru stanu wiadomości pedagogicznych i umiejętności stosowania ich w rozwiązywaniu zadań praktycznych, kandydatów na nauczycieli /N=120/

Lp.	Wybrane zagadnienia pomiaru stanu wiadomości i stosowania ich w praktyce pedagogicznej	Stan wiadomości teoretycznych i stosowania ich w praktyce w świetle badań testowych					
		wiadomości teoretyczne			stosowanie wiedzy w praktyce		
		L.p.m.	L.p.u.	%	L.p.m.	L.p.u.	%
1	Znajomość psychologii i umiejętności stosowania tej wiedzy do wyjaśniania stanów psychicznych dziecka	240	144	60,0	480	312	65,0
2	Znajomość psychologii rozwojowej i umiejętności stosowania tej wiedzy w określaniu uwarunkowań determinujących okresy rozwojowe dziecka	240	193	80,4	600	320	53,3
3	Znajomość procesu wychowania i umiejętności stosowania tej wiedzy w organizowaniu pracy wychowawczej	600	329	54,8	120	62	51,6
4	Znajomość przyczyn trudności wychowawczych i umiejętności wyjaśniania ich objawów	432	312	72,2	720	336	46,6
5	Znajomość roli zasad wychowania i nauczania oraz umiejętności stosowania tej wiedzy w konkretnej sytuacji dydaktyczno-wychowawczej	600	329	54,8	600	293	48,8
6	Znajomość roli prawidłowości procesu dydaktycznego i umiejętności stosowania tej wiedzy w toku lekcji	960	511	53,2	360	156	43,4
Ogółem		3072	1818	59,1	2880	1479	51,3

L.p.m. - liczba punktów możliwych
L.p.u. - liczba punktów uzyskanych

- luki w rozumieniu treści teorii pedagogicznej głównie w odrębie konkretyzowania zasad procesów pedagogicznych,
- fragmentaryczność w rozpoznawaniu i konfrontowaniu wiadomości teoretycznych z konkretnymi sytuacjami.

Do zjawisk korzystnych można z całą pewnością zaliczyć rozpoznawanie stanów psychicznych dziecka głównie w oparciu o intuicję wspartą dobrym stanem wiedzy. Przykładem jest między innymi odpowiedź na pytanie dotyczące przyczyn uporu i jego objawów. Badani w znacznej większości odczytali to zjawisko prawidłowo określając, że przyczynę stanowi tu nieśmiałość, a nie sugerowany w zadaniu upór.

W świetle powyższych danych na uwagę zasługuje zjawisko rozbieżności zachodzące między stanem wiedzy a stanem umiejętności łączenia jej z działaniem dydaktyczno-wychowawczym. Pedagodolodzy mówią, iż są one wynikiem błędów uczenia się. One to powodują fragmentaryczne przyswajanie wiadomości encyklopedycznych z poszczególnych przedmiotów oraz brak operowania nimi w działaniu praktycznym kandydata na nauczyciela. Potwierdzeniem tego stanu rzeczy są też wyniki niniejszych badań wycinkowych. Wyraźnie wskazują one na bardzo słaby poziom wiązania wiadomości z myśleniem przyczynowo-skutkowym niezbędnym w rozwiązywaniu określonych zadań dydaktyczno-wychowawczych. Przyczyn tego wysoce niekorzystnego zjawiska należy szukać zarówno w czynnikach subiektywnych jak i obiektywnych. Należą do nich między innymi zainteresowania i motywy uczenia się kandydata na nauczyciela, a także warunki oraz organizacja studiów. Są to siły sprawcze efektów uczenia się. Powstaje więc potrzeba wyraźnego określenia miejsca i roli wiedzy w kształtowaniu umiejętności zawodowych nauczycieli, głównie w obrębie zagadnienia integracji toku przyswajania wiedzy teoretycznej z tokem myślenia operatywnego konkretyzującego przyswojone treści teoretyczne.

4. Uogólnienie zagadnień badawczych

Wyniki badań nad stanem wiadomości z zakresu teorii pedagogicznej i stanem wykorzystywania ich w rozwiązywaniu zadań praktycznych, obejmowały nie tylko zakres umiejętności wiązania teorii z praktyką. Pozwoliły one również ustalić miejsce i rolę tych czynników w procesie uczenia się badanych kandydatów na nauczycieli kierunków

pedagogicznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy.

Analiza otrzymanych danych w tej dziedzinie ujawniła szereg momentów pozytywnych i negatywnych. Głównie koncentrują się one wokół problemów przyswajania wiadomości i operowania nimi w rozwiązywaniu zadań praktycznych. Z badań wynika, iż poziom tego wy-cinka myślenia i działania pedagogicznego był u badanych zaledwie dostateczny. Dane te wskazują na minimalne znaczenie wiedzy operatywnej w procesie uczenia się kandydatów na nauczycieli. Oznacza to, że ten odcinek poznania nie determinował umiejętności stosowania wiadomości w rozwiązywaniu zadań praktycznych. Pomijanie lub niedoceniecie tej sfery aktywności intelektualnej w kształceniu zawodowym przyszłych nauczycieli może spowodować deformacje procesu wiązania zadań edukacyjnych z potrzebami społecznym /Jakóbski, 1973 s.132/.

5. Wskazania praktyczne

Za sprawę bardzo ważną w procesie kształtowania umiejętności wiązania wiadomości z działaniem pedagogicznym kandydatów na nauczycieli uważam intensyfikowanie myślenia przyczynowo-skutkowego /operatywnego/. Umożliwia ono konkretyzowanie posiadanej wiedzy teoretycznej. Toteż zgodnie z powyższym rozumieniem tego zagadnienia rysują się następujące wskazania:

- 1/ włączyć w tok procesu przyswajania wiadomości czynności związane z myśleniem przyczynowo-skutkowym,
- 2/ dopracować programy przedmiotów teoretycznych i formy praktyki pedagogicznej w taki sposób, aby intensyfikowały warunki do rozwijania aktywności poznawczo-działaniowej kandydatów na nauczycieli.

Powyższe zagadnienia nie wyczerpują całej gamy problemów wymagających rozwiązań. Jednak sygnalizują one niektóre aspekty procesu uczenia się, o tym właśnie charakterze,

LITERATURA

1. Bandura L., Trudności w procesie uczenia się, Warszawa PZWS 1968
2. Bandura L., O procesie uczenia się, Warszawa PZWS 1972
3. Faure E., Uczyć się, aby być, Warszawa PWN 1975
4. Jakóbowski J., O sprawności pracy pedagogicznej początkujących nauczycieli, Bydgoszcz WSP 1973
5. Jundziłł I., Rola przedmiotów pedagogicznych w kształceniu nauczycieli, Warszawa PZWS 1963
6. Kozłowski J., O zasadniczych trudnościach łączenia teorii z praktyką w nauczaniu, W: Chowanna 1959 nr 9-10
7. Lech K., Rozwijanie myślenia uczniów przez łączenie teorii z praktyką, Warszawa PZWS 1960
8. Maciaszek M., Kształtowanie umiejętności dydaktyczno-wychowawczych nauczycieli, Warszawa PWN 1965
9. Pieter J., Psychologia uczenia się, Warszawa PZWS 1961

USE OF THEORETICAL KNOWLEDGE IN SOLVING DIDACTIC
EDUCATIONAL TASKS FOR CANDIDATES FOR TEACHERS

Summary

The article "The use of theoretical knowledge in solving didactic - educational tasks for candidates for teachers" deals with the place and role of this problem in the process of learning.

Empirical studies prove that concretization of knowledge is a factor to a small degree determining cognitive activity of future teachers.

It is an important remark on the way of further investigations on that problem.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В РЕШЕНИИ ДИДАКТИЧЕСКО-ВОСПИТА-
ТЕЛЬНЫХ ЗАДАЧ У КАНДИДАТОВ В УЧИТЕЛЯ

Резюме

Работа под заглавием "Применение теоретических знаний в решении дидактическо-воспитательных заданий у кандидатов в учителя" касается места и роли этой проблемы в процессе учёбы.

Из проведённых эмпирических исследований вытекает, что конкретизация знаний является элементом слабо детерминирующей познавательно-действующую активность будущих учителей.

Это весьма важная информация в связи с дальнейшим направлением исследования этой проблемы.